

Klasik Türk Müsîkîsi Eserlerinin Türkçe Güftelerinin Şair, Kaynak ve Metin Bakımından Dört Eser Üzerinden Değerlendirilmesi

Mustafa ÇIPAN

* Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6132-5472>

ROR ID: <https://ror.org/04mma4681>

mcipan@fsm.edu.tr

Atıf Bilgisi

Çıpan, Mustafa. "Klasik Türk Müsîkîsi Eserlerinin Türkçe Güftelerinin Şair, Kaynak ve Metin Bakımından Dört Eser Üzerinden Değerlendirilmesi". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 52 (Güz 2024), 271-304.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.517>

Geliş Tarihi	02.10.2024
Kabul Tarihi	11.12.2024
Yayın Tarihi	24.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	tkidergisii@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

Klasik Türk Müsîksinin temel vasfı, estetik ile faydayı birlikte mütâlaa etmesi, nağmenin yanında güfteye de büyük önem vererek insan sesini öne çıkarması ve repertuvarındaki eserlerin çok büyük bir kısmının sözlü eserler olmasıdır. Şiir ile nağme, birbirini tamamlamak suretiyle müsîkî eserini meydana getiren iki aslî unsurdur.

Güfte varlığını tespit bakımından kütüphanelerde ve özel koleksiyonlarda binlerce el yazması ve matbu güfte-şiir mecmuası ile dîvân çok zengin bir kaynak mevcudunu meydana getirmektedir. Özellikle yeni harfli güfte mecmualarında ve nota altı güfte yazımlarında pek çok hata, eksiklik ve farklılık vardır. Eserlerin büyük bir bölümünün de güfte şairleri henüz tespit edilebilmiş değildir.

Genel durum hakkında bir fikir verebilmek maksadıyla bu makalede, Klasik Türk Müsîkîsi takımlarını meydana getiren eserlerden dördü üzerinde durulmuştur. Makam / usûl / form / bestekâr, vezin, nazım şekli yazılmış, bestelenmek üzere seçilen beyit veya bendler, bestekârın güfteyle ilgili yapmış olduğu tercih ve tasarruflar, güftelerde meydana gelen tahrifat anlatılmıştır.

Güftelerin hem antolojilerde hem de nota altlarında nazım şekilleri gözetilmeden, bütün musrâlarının eşit aralıklarla yazılmış olmasının, nazım şekillerinin tespitinde ve güfteye anlam vermede zorluklar oluşturduğu göz önüne alınarak bu dört eserde gerekli hassasiyet gösterilmiştir.

Güfte metinlerinin imlâsında vezne uygunluğu ve doğru okuyabilmeyi sağlamak için gerekli olan noktalama işaretleri belirtilmiş, bazı kelimelerin imlâsı da günümüz telaffuzuna uygun şekilde yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Güfte, nağme, mecmua, dîvân, müsîkî, makam, usûl, form.

Determinations And Thoughts on The Evaluation Of Classical Turkish Music Works In Terms Of Their Poets, Sources And Texts Of Their Turkish Lyrics Through Four Works

Mustafa ÇIPAN

Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, İstanbul Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6132-5472>

ROR ID: <https://ror.org/04mma4681>

mcipan@fsm.edu.tr

Citation

Çıpan, Mustafa. "Determinations And Thoughts On The Evaluation Of Classical Turkish Music Works In Terms Of Their Poets, Sources And Texts Of Their Turkish Lyrics Through Four Works ". *The Journal of Turkish Studies*, 52 (Fall 2024), 271-304.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.517>

Date of Submission	02.10.2024
Date of Acceptance	11.12.2024
Date of Publication	24.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	tkidergisii@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

ABSTRACT

Classical Turkish music is characterized by its combination of aesthetic and practical considerations, emphasis on the human voice via the importance of lyrics and melody, and a significant portion of its repertory consisting of lyrics. Two fundamental components that complete each other and give a musical composition its identity are poetry and melody.

For the purpose of identifying our corpus of lyrics, thousands of handwritten and printed lyrics-poetry anthologies and dīvâns in libraries and private collections constitute a very rich source of material. However, numerous mistakes, inadequacies, and discrepancies are present, particularly in collections written using the new alphabet and in lyrics transcribed beneath musical notations. Furthermore, the poets of a significant portion of these works' lyrics have yet to be identified.

To provide an overview of the general situation, this article focuses on four works that are part of a takīm (a set of related compositions) in Classical Turkish Music. The mode (makam), rhythmic pattern (usûl), form, composer, meter, poetic form, the couplets or stanzas selected for composition, the composer's preferences and decisions regarding the lyrics, and the alterations made to the lyrics are all discussed.

Considering that in lyrics, both in anthologies and beneath musical notations, all verses are written at equal intervals without regard to verse forms, which creates difficulties in determining verse forms and assigning meaning to the lyrics, necessary care has been taken in these four works.

Certain words are spelled according to how they are pronounced now, and the punctuation marks required to ensure meter compliance and accurate reading in the lyrical texts are indicated.

Keywords

Lyrics, melody, collection, divan, music, mode, style, form.

Giriş

Klasik Türk Mûsikîsi, estetik ile faydayı birlikte mütâlaa eden, nağmenin yanında güfteye de büyük önem veren, esas itibarıyla insan sesini öne çıkararak, repertuarındaki eserlerin çok büyük bir kısmını sözlü eserlerin vücuda getirdiği bir mûsikîdir. Bu mûsikîye ait muhteşem eserler, iki farklı sanat şubesine ait olan şiir ile nağmenin birbirlerinin mütemmim cüzleri olarak imtizacıyla meydana getirilirler.

Kütüphanelerde ve özel koleksiyonlarda “Mecmû‘a-i Güfte, Mecmû‘a-i Mûsikî, Mecmû‘a-i Şarkı, Mecmû‘a-i Şarkı ve Gazel” gibi isimlerle anılan el yazması bin cildin üzerinde güfte mecmuası, genellikle “Mecmû‘a-i Eş‘âr” olarak isimlendirilen on bin cildin üzerinde şiir mecmuası, binlerce dîvân ile matbu güfte mecmualarının ve antolojilerinin de bulunduğu dikkate alındığında, güfteleri tespit ve değerlendirme bakımından eserlerin nota mevcutlarına göre çok daha fazla kaynak malzemeye sahip bulunduğu aşikârdır. Bu mecmualar sayesinde, eserin melodisi unutulsa bile güftesi, bestekârı, güfte şairi, makamı, usûlü ve formu kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.¹

Şifahî bir kültüre dayanan, fem-i muhsinden işitmeyi esas alarak hafızaya güvenen; taklid ve tekrar unsurlarından müteşekkil meşk üzerine kurulan, zamanla şahsî üslûbun oluşmasıyla perçinlenen mûsikî eğitimi ve icrâsında mühim bir yer tutan güftelerin mecmualarda ve nota altı yazımlarında pek çok hata, eksiklik ve farklılık mevcuttur. Eserlerin çok büyük bir bölümünün de güfte şairleri henüz tespit edilebilmiş değildir.

¹ Mecmua isimleri, tespitleri ve mecmualar üzerinde yapılan çalışmalarla ilgili geniş bilgi için bkz. *Dervîş Avnî Güfte ve Şiir Mecmuası*, Haz. Mustafa Çıpan, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2000; Mustafa Çıpan, “Güfte ve şiir mecmualarımız hakkında bir değerlendirme: Dervîş Avnî güfte ve şiir mecmuası”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı edebiyatının kırkambarı*, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2012, s.201-251; Harun Korkmaz, *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ndeki Musiki Yazmalarının Kataloğu*, İstanbul Üniversitesi (YLT), İstanbul, 2014; Mustafa Çıpan, “Klasik Türk Mûsikîsi eserlerinin güfteleri, / mûsikîmizin şiiri”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XIV, Dîvândan nağmeler: farklı boyutlarıyla edebiyat-mûsikî ilişkileri*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2019, s.172-215; Harun Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, İstanbul Üniversitesi (DT), İstanbul, 2021; Cem Behar, *Bestesiz Güfteler Şarkılardan “Klasik”liğe: XIX. Yüzyıl Matbu Güfte Mecmuaları (1852-1905)*, YKY, İstanbul, 2024.

Bu makalede Klasik Türk Mûsikîsi takımlarını meydana getiren eserlerden dördü ilgili kaynaklar taranarak incelenmiş, makamı / usûlü / formu / bestekârı / güfte şairi, vezni yazılmış, önceden bilinen ve yeni tespit edilen güfte şairlerinin dîvânları tedkik edilerek güftenin nazım şekli ve bestelenmek üzere hangi beyit ya da bendlerin seçildiği, bestekârın güfte ile ilgili yapmış olduğu tercih ve tasarruflar, güftelerde meydana gelen tahrifat üzerinde etraflıca durulmuştur.

Bestekârlar zaman zaman güfteler üzerinde tasarrufta bulunmaktan başka aynı güftenin farklı şekillerinden birini tercih haklarını da kullanmışlardır. Bu tercih ancak ilgili güftenin şairini bilmek, güfteye esas teşkil eden şiirin tenkidli metnini görmek ve metni hazırlayanın tercih ettiği şekil dışında dipnota düştüğü başka nüshalara ait farklılıkları da incelemek suretiyle tespit edilebilir. Bu bir bestekâr tercihi olup bestekâr tasarrufuyla karıştırılmamalıdır.

Günümüz alfabesiyle yazılan güfte antolojilerinde ve nota altlarında yer alan güftelerdeki hataların sebeplerinden biri Osmanlı Türkçesi elifbasıyla yazılmış nota altlarındaki güftelerin günümüz harflerine aktarılırken yapılan yanlışlıkların daha sonraki kullanıcılar tarafından aynen tekrar edilmesi, bir diğer sebebi ise şairi bilinen güftelerin bir kısmının ilgili dîvânlardan kontrol edilmemiş olmasıdır.

Güftelerin hem antolojilerde hem de nota altlarında nazım şekilleri gözetilmeden bütün mısralarının eşit aralıklarla yazılmış olmasından kaynaklanan nazım şekillerinin tespitinde ve güfteye anlam vermede karşılaşılan zorlukları aşmak bakımından güfteler nazım şekilleri dikkate alınarak beyit / bend usûlüne göre yazılmalıdır. Bundan sonra tertip edilecek olan güfte antolojilerinde ve nota altlarında da bu hassasiyetin gözetilmesi şüphesiz çok faydalı olacaktır.

Edebiyat-mûsikî münasebeti ve güftelerin değerlendirilmesiyle ilgili muhtelif çalışmalar yapılmış olmakla birlikte² bu makale muhtevası,

² Recep Uslu, "Güfte Mecmualarında Bu Müzik Eseri Kimin Problemi? Ve Müzikolojik Bir Metot Önerisi", *Yegâh Mûsikî Dergisi*, c.III, S.2, İstanbul, 2020, s.137-153 (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1319531>)(05.12.2024); Gülçin Yahya Kaçar, "Klasik Türk Mûsikîsi Ve Klasik Türk Edebiyatı Arasındaki Etkileşim", *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*, c.3, S.1, Sivas, 2017; (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/328555>) (05.12.2024); XVIII.

konuyu ele alış biçimi ve hedefleri bakımından büyük farklılık göstermekte ve örneklik teşkil etmektedir.

Güfte metinlerinin imlâsında vezne uygunluğu sağlamak ve doğru okuyabilmek için uzunluk-incelik (^), kelime ortasında ve sonunda ayın (') ve hemze (') işaretleri kullanılmış; kelimelere getirilen ön ve son ekler ile birleşik kelimeler (-) işareti ile ayrılmış, bazı kelimelerin imlâsı da günümüz telaffuzuna uygun şekilde yazılmıştır.

Yukarıda ifade edilen hususlar hakkında bir fikir vermek, çalışmanın ehemmiyetine ve zorluğuna dikkat çekmek üzere, problemlere işaret edilebilecek hususları ihtiva eden dört eserle ilgili değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

1 . E s e r

Makam: Acem Bûselik / Usûl: Ağır Semâî / Form: Nakış Ağır Semâî

Beste: Küçük Mehmed Ağa Güfte: Çuhadârzâde Şâkir Efendi

**Dâğ-ı elem-i aşkımız âfâka nihândır
Erbâbına ammâ ki güneş gibi ayândır**

Hicrân ile sad-şerha dil-i zârıma düşdü
Endîşe-i vuslat yine efkârıma düşdü

Hûbâna girişme olicak nâz ile tevzî'
Hep cevri ü sitem şûh-ı dil-âzârıma düşdü

**Âh-ı dil-i pür-sûz u şererden mi nedendir
Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır**

Düşdüm ben anın çâh-ı zenahdânına bî-tâb
Ol meh de benim tâli'-i nâ-çârıma düşdü

Tîr-i nighim kur'a-veş atdım demiş ol meh
Her nevkî varıp Şâkir-i bîmârıma düşdü³

Yüzyıl Divan Şiiri ve Musiki İlişkisi, Haz. Ali Cançelik, İstanbul Üniversitesi (YLT), İstanbul, 2010.

³ Gazelin güfteye dahil edilmeyen 5. beyti şöyledir:

Da'vâ-yı muhabbetde ser-i zülfi siyâhun / Ey şahid-i hûnî benim ikrârıma düşdü

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün (Hezec)

Bu eser, Küçük Mehmed Ağa'nın Acem Bûselik makamında bestelediği takımın üçüncü eseridir. Güfte Çuhadârzâde Şâkir Dîvânında yer alan 54. kıt'anın ilk iki mısırından sonra 239. sırada yer alan 5 beyitlik gazelin 1. ve 2. beyitleri; kıt'anın son iki mısırından sonra da yine aynı gazelin 3. ve 4. beyitlerinden müteşekkildir.⁴ Hem kıt'a hem de gazel aruzun yukarıda zikredilen kalıbıyla yazılmıştır.

Mahlasın kullanıldığı 4. beyte güftelede yer verilmesine, güfte metninin yer aldığı iki antolojide şairin ismi yazılı olmasına rağmen biri eski üçü de yeni harflerle yazılmış dört notada güfte şairinin ismi mevcut değildir. Nota yazımlarında bilinen güfte şairlerinin isimlerinin de yer alması, şairin hakkını teslim bakımından son derece önemlidir.⁵ Bir bestede aynı şairin biri kıt'a diğeri de gazel olan iki nazım şeklinden beyitler kullanılmış olduğunu tespitimiz emsâli az görülen bir husustur.

Eski harfli güftenin bugünkü harflerle yazımı -terennümleriyle birlikte- şöyledir:

Dâğ-ı elem-i aşkımız âfâka nihândır / amân amân

Erbâbına ammâ ki güneş gibi ayândır

Erbâbına ammâ ki güneş gibi ayândır

Hicrân ile sad-şerha dil-i zârıma düşdü

Hicrân ile sad-şerha dil-i zârıma düşdü / yâr yâr yâr zârıma düşdü

Endîşe-i vuslat dil-i bîmârıma düşdü / yâr yâr yâr bîmârıma düşdü

Hûbâna girişme olıcak nâz ile tevzî

Hûbâna girişme olıcak nâz ile tevzî / yâr yâr yâr nâz ile tevzî

Hep cevri⁶ sitem şûh-i dil-âzârıma düşdü / yâr yâr yâr zârıma düşdü

⁴ Çuhadâr-zâde Şâkir Dîvânı (Metin-İnceleme), Haz. Fatma Dikbaş Tüysüzoğlu, Gazi Üniversitesi (YLT), Ankara, 2005, s.618, 647.

⁵ Türk Musikisi Güfteler Antolojisi, c.1, Haz. Etem Ruhi Üngör, Eren Yayınları, İstanbul, 1981, s.40; Dilden Tele Güfte Antolojisi, c.1, Haz. Mehmet Turan Yarar, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2009, s.41; <https://divanmakam.com/> (26.09.2024)

⁶ Dîvânda "cevr ü" olan kelime "cevri" şeklinde yazılmış.

Erbâbına gûyâ⁷ ki güneş gibi ayândır
 Erbâbına ammâ ki güneş gibi ayândır
 Meyânhâne

Âh-ı dil-i pür-dûdî⁸ şererden mi nedendir / amân amân

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Düştüm ben anın çâh-ı zenehdânına bî-tâb

Düştüm ben anın çâh-ı zenehdânına bî-tâb / yâr yâr yâr dânına bî-tâb

Ol meh de benim tâlî'-i nâ-çârıma düşdü⁹ / yâr yâr yâr çârıma düşdü

Tîr-i nigehim kur'a-veş itdim¹⁰ demiş ol meh

Tîr-i nigehim kur'a-veş itdim demiş ol meh / yâr yâr dim demiş ol meh

Her nevi varıp Şâkir-i bîmârıma düşdü / yâr yâr yâr mârıma düşdü

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Eserin bestekârı Küçük Mehmed Ağa bir tasarrufta bulunarak hem eski hem de yeni harfli nota altlarında yazılı olan güftelerde ikinci beytin ikinci mısraının gazel metninde “yine efkârıma” şeklinde yazılan kısmını “dil-i bîmârıma” olarak değiştirmiştir. Mısra, vezne uygunluğu temin edilerek “Kavuşma düşüncesi yine fikrime / aklıma düştü” yerine tekrar eden bir hissi ifade sadedinde kullanılan “yine” vurgusu kaybolursa da anlamca güzel sayılabilecek olan “Kavuşma düşüncesi hasta gönlüme düştü” şeklinde değerlendirilmiştir.

Meyânhâne'nin ilk mısraında yer alan ve Dîvânda da “pür-sûz” olarak yazılan “sûz” kelimesini bir bestekâr tasarrufu olmak üzere anlam ve vezin uygunluğunu devam ettirecek şekilde “dûd” ile değiştirmiştir. Dîvânda “ammâ” olan ve ilgili diğer mısra ve tekrarlarında da “ammâ” olarak yazılan kelimeyi yine bir bestekâr tasarrufu olarak sadece bu mısraıda “gûyâ” şeklinde kullanmıştır.

⁷ Dîvânda “ammâ” olan kelime “gûyâ” şeklinde yazılmıştır.

⁸ Dîvânda “sûz” olan kelime “dûd” şeklinde yazılmıştır.

⁹ Dîvânda “düşdü” olan kelime sehven “düşdüş” şeklinde yazılmıştır.

¹⁰ Dîvânda “atdım” olan kelime “itdim” şeklinde yazılmıştır.

Nota ve eski harfli güfte:¹¹

Handwritten musical score with lyrics in Ottoman Turkish. The score is written on ten staves. The lyrics are: *Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz / Şeyh el-Hafiz*. The score includes musical notation, including notes, rests, and bar lines, along with handwritten annotations and a small number '3' at the beginning.

Bu notanın satır altlarında yer alan güftenin yeni harflere çevrilmesi esnasında yapılan hataların daha sonra aynen tekrarlanması, şairin dîvânına müracaat edilmemesi yeni harfli antolojilerde ve yazılan notalarda vezin ve anlam bozukluğuna yol açan pek çok imlâ, kelime ve tamlama hatalarına sebebiyet vermiştir. Bir fikir vermesi bakımından güftenin, hataların koyu harflerle gösterildiği Güfteler Antolojisi'nde,¹² bir nota altında ve Alâeddin Yavaşca koleksiyonunda yer alan notadaki yazılışları aşağıda sunulmuştur.

Güfteler Antolojisi'nde mevcut olan güfte:

Dâğ-ı **elem** aşkımız **afaka** nihandır
Erbabına **âmâ** ki güneş gibi âyandır

*Hicran ile **sadd**-ı şerha dil-i zârıma düştü*
*Endişe-i vuslat dil-i **bimar**ıma düştü*

*Hubana **görüşme** olacak naz ile tevzi*
*Hep **cevr**-i sitem şûh-i **dil** azarına düştü*

Erbabına **âmâ** ki güneş gibi âyandır

Ah dil-i pür **dud-u** şererden mi nedendir
Dil-i zir-i **sehab** gamıdır hayli **zaman**

*Düştüm ben onun **çah** **zenhidanına** bitâb*
*Ol meh de benim tali-i **nâçar**ıma düştü*

*Yeter niğehim **kuravuş** **ettim** demiş ol **mah***
*Her nev ki varıp **şakir**-i **bimar**ıma düştü*

¹¹ Bu makalede yer verilen notalar "Dîvân Makam"dan alınmıştır. <https://divanmakam.com/> (26.09.2024)

¹² Etem Ruhi Üngör tarafından hazırlanan ve 1981 yılında bastırılan bu eser ihtiva ettiği güftelerin sayıca çokluğu ve eserlerin klasik usûle uygun sıralanması bakımından son derece kıymetlidir. Özellikle görülen imlâ hatalarının dönemin teknik şartlarının yetersizliği ve tashihlerin sağlıklı yapılamaması gibi sebeplerle oluştuğu âşikârdır.

Dil-i zir-i **sehab** gamıdır hayli zamandır¹³

Bu güfte metninde ünlülerin uzun okunmasını ve vezne uygunluğu sağlayan (^) işaretinin konulmadığı kelimeleri geçerek doğrudan anlamı bozan tamlama ve kelimeler hakkında şu değerlendirmede bulunulabilir.

Güftenin ilk mısırânda: “Dâğ-ı elem aşkımız” yazılarak “elem dağı (yarası) aşkımız” gibi bir anlam ortaya çıkmakta, halbuki tamlama üç kelimedenden meydana gelen “Dâğ-ı elem-i aşkımız” şeklinde yazıldığında anlamı “aşkımızın elem dağı (yarası)” olmaktadır.

Üçüncü beytin ilk mısırâ: “Hûbâna görüşme olacak nâz ile tevzi” şeklinde yazılmış olup ikinci kelime “görüşme” değil “nâz, işve, kaş göz işareti” anlamına gelen “girişme”; “olacak” kelimesi de “olduğu zaman, olunca” anlamına gelen “olıcak” şeklinde yazılmalıdır. Bu suretle anlam “Sevgiliye görüşme olacak naz ile dağıtıldığında” gibi fevkalâde bozuk bir hâlden çıkarılarak “Sevgili işvesini naz ile dağıtmaya başladığında” şeklinde doğru hâline döndürülmüş olur.

Beşinci beytin ilk mısırânda yer alan “çâh zenhidânına” kelimeleri tamlama teşkil edilmeden ve imlâları yanlış yazılarak anlam vermek imkânsızlaştırılmıştır. Tamlama “çene çukuruna” anlamına gelen “çâh-ı zenahdânına” şeklinde yazılmalıdır.

Son beytin ilk mısırânda “bakış okum” anlamındaki “tîr-i nigeğim” olması gereken tamlamanın ilk kelimesi müstakil hâle getirilip “yeter”e çevrilmiş ve “yeter nigeğim” şeklinde yazılarak “yeter bakışım” gibi ilgisiz ve anlamsız bir yapı ortaya çıkarılmıştır.

Hemen devamında gelen ve “kur’a-veş atdım” olması gereken kısım ise her iki kelimenin de imlâsı yanlış olarak “karavuş ettim” şeklinde yazılmıştır.

Güftenin son mısırânda yer alan “sivri ucu” anlamındaki “nevki” kelimesi de “nev ki” şeklinde “-ki” bağlaç hâline getirilip ayrı yazılarak “yeni ki” gibi metinle ilgisi olmayan bir anlam meydana getirilmiştir.

Aşağıda sunulan notanın son sayfası altında yazılan güftede de kelimelerin imlâları daha doğru olmakla birlikte (^) işaretinin kullanımı ve tamlamalar bakımından pek çok hatâ mevcut olup, güftenin Şâkir’e ait

¹³ *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, c.1, Haz. Etem Ruhi Üngör, s.40.

olduğu, notayı yazarlarca bilinmediği için mahlas beytinde yer alan şairin ismi de küçük harfle yazılmış, güfte sanki bir müseddesin iki bendi olarak değerlendirilmiştir. Güftenin imlâ ve sıralama bakımından doğru hâli *Dilden Tele Güfte Antolojisi'*nde mevcuttur.¹⁴

Notanın son sayfası ve yeni harfli güfte:

dil zi ri se ha bi ga mı dir
hay li ze man dir SON

Dağı elemi aşkımız afaka nihandır
Erbâbına ammaki güneş gibi ayandır
Hicran ile şad şarba dili zarıma düşdi
Endişei vuslat dili bimarıma düşdi
Hubane girişme olacak naz ile tevzi
Heb cevru sitem şuhı dilazarıma düşdi

Ahi dili bir dudi şererden mi nedendir
Dil ziri sehabi gamıdır hayli zemandır
Düşdüm ben anın çahi zehandanına bitâb
Ol mehde benim talii na çarıma düşdi
Tiri nıgehim kuraveş itdim demiş ol meh
Her nevki varub şakiri bimarıma düşdi

Alâeddin Yavaşca koleksiyonundaki notanın güftesi:

Dâğ-ı elem-i aşkımız âfâka nihandır / amân amân

Erbâbına ammâ ki güneş gibi ayandır

Erbâbına ammâ ki güneş gibi ayandır

Hicrân ile sad-şerha dil-i zârıma düşdü

Hicrân ile sad-şerha dil-i zarıma düşdü / yar yar yar zârıma düşdü

Endişe-i vuslat dil-i bîmârıma düşdü / yar yar yar bîmârıma düşdü

Hûbâne girişme olıcak nâz ile tevzi

Hûbâne girişme olıcak nâz ile tevzi / yar yar yar nâz ile tevzi

¹⁴ *Dilden Tele Güfte Antolojisi*, c.1, Haz. Mehmet Turan Yarar, s.41.

*Hep cevri*¹⁵ *sitem şûh-ı dil-âzârıma düşdü / yar yar yar âzârıma düşdü*

Erbâbına gûya ki güneş gibi ayandır

Erbâbına ammâ ki güneş gibi ayandır

Ah-i dil-i pür-dûd-i şererden mi nedendir / aman aman

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Düşdüm ben anın çâh-ı zenahdânına bî-tâb

Düşdüm ben anın çâh-ı zenahdânına bî-tâb / yar yar yar zenahdânına bî-tâb

Ol meh de benim tâli'-i nâ-çârıma düşdü / yar yar yar nâ-çârıma düşdü

Tîr-i nigehim kur'a-veş etdim demiş ol meh / yar yar yar etdim demiş meh

Her nevki varıp Şâkir-i bîmârıma düşdü / yar yar yar bîmârıma düşdü

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Dil zîr-i sehâb-ı gamıdır hayli zamândır

Alâeddin Yavaşca koleksiyonundaki notanın ilk sayfası:

¹⁵ Dîvânda “cevr ü” olan kelime “cevri” şeklinde yazılmış.

A. Y. *Ağır Sengin Semâi* ACEM BÜSELİK AĞIR SEMÂİ Küçük Mehmed Ağa

DÂ-ĞI..... E-LE-Mİ..... AŞ..... KI-MIZ

Â..... FÂ..... FÂ- KA Nİ-HAN..... DIR A-

MAN..... A-MAN ER-BÂ..... BI-NA AM..... MA.....

..... KI GÜ-NEŞ..... Gİ..... Bİ A-YAN

DIR..... ER-BÂ..... BI-NA AM.....

MA..... KI GÜ-NEŞ..... Gİ..... Bİ A-

YAN..... DIR..... HİC- RAN İ-LE SAD ŞER-HA

Dİ-Lİ ZÂ-RI-MA DÜŞ- DÜ HİC- RAN İ-LE SAD

ŞER-HA Dİ-Lİ ZÂ-RI-MA DÜŞ- DÜ

YAR YAR YAR ZÂ-RI-MA DÜŞ- DÜ

EN- Dİ- ŞE-İ VUS- LAT Dİ-Lİ Bİ-MA-RI-MA DÜŞ-

Yuruk Semâi

SAR

2. E s e r

Makam: Acem Kürdî / Usûl: Muhammes / Form: Beste**Beste: Dede Zekâî Efendi Güfte: Rûhî-i Bağdâdî**

Kimi mestâne seher yâr ile gülşende yatur
 Kimi derd u ğam-ı hicrân ile külhanda yatur

Künc-i mihnetde rakîbâ beni tenhâ sanma
 Yâr eğer sende yatarsa ele mi bende yatur

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Remel)

Dede Zekâî Efendi'nin Acem Kürdî makamında bestelediği takımın ilk eseridir. Güfte Bağdatlı Rûhî Dîvânında yer alan 7 beyitlik bir gazelin 1. ve 4. beyitleridir.

Bestekâr 1. beytin devamında, gazelin "beytü'l-gazel"i sayılabilecek 4. beytini de besteleyerek klasik şiirimize vukufunu ve tercih hususunda zevk-i selîmini ortaya koymuştur.

Bu güftenin 2. beytinin ilk mısraının üçüncü kelimesi eski harfli nota altında "rakîbâ" olarak yazılı iken yeni harfli nota altı metinde "a cânım" şeklinde yazılmış, Kânî Karaca da "a cânım" diye okumuştur.¹⁶ Kanaatimizce bu tasarruf Dede Zekâî Efendi'ye ait değildir. Şâir, kavuşamadığı sevgilisinin yanında yatan "rakîb"ine seslenmekte ve kendisinin تنها olmadığını söylemektedir. Şairin "rakîb"ine "a cânım" diye seslenmesi düşünülmeceği gibi, bu ifadeyle "sevgili"nin kastedildiğini düşünmek de mümkün değildir. Muhtemelen Dede Zekâî Efendi'den sonraki bir zaman diliminde eser notaya alınırken -zaman zaman görüldüğü gibi- bestekârın eseri üzerinde bir tasarrufta bulunularak "a cânım" söyleyişi tercih edilmiş olmalıdır. Zaten eski harfli nota altı güftelerde de kelime "rakîbâ" olarak geçmektedir.

Bestelenmeyen beyitlerle birlikte gazelin tamamı şöyledir:

**Kimi mestâne seher yâr ile gülşende yatur
 Kimi derd u ğam-ı hicrân ile külhanda yatur**

¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=0HdNb9pLW9w> (26.09.2024)

Ey kaşı yâ nice girsün eline ağyârun
Ki okun kande vü kan dilde vü dil tende yatur

Hânedan taşra hırâm eyle gör ey serv-i sehî
Her kadem hâk-ı rehünde nice efgende yatur

Künc-i mihnetde rakîbâ beni tenhâ sanma
Yâr eğer sende yatarsa elemi bende yatur

Seherî her yane mestâne kulak dut gör kim
Gülsitânunda nice bülbül-i gûyende yatur

Kîn-i uşşâka belâ-keş dil-i sengînüdüdür
Benzer ol âteş-i sûzâna ki âhende yatur

Hâk u hûn içre yatar derd u gamunla Rûhî
Yâd idüp anı dimezsün ki aceb kande yatur¹⁷

Eski harfli güftenin metni:

Kimi mestâne seher yâr ile gülşende yatur

Terennüm:

Serv-i nâzım işve-bâzım yâr ile gülşende yatur

Künc-i mihnetde rakîbâ beni tenhâ sanma

Dîvân neşrinde ve eski harfli nota altı güftede ve Güfteler Antolojisi'nde redifi teşkil eden kelime "yatur" şeklinde yazılmakla birlikte yeni harfli nota altında "yadır", Güfteler Hazinesi'nde de "yatar" şeklinde yazılmış¹⁸; Kânî Karaca da eseri icrâsında kelimeyi "yadır" şeklinde telaffuz etmiştir.

Nota ve eski harfli güftenin ilk ve son sayfasından bölümler:

¹⁷ *Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin*, Haz. Coşkun Ak, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2001, s.414.

¹⁸ *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, c.1, Haz. Etem Ruhi Üngör, s.22; *Türk Musikisi Güfteler Hazinesi*, c.1, Haz. Sadun Aksüt, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s.36.

دوره انسیه در موعین
Dede y. Zekai Dede yin = علم کردی یسته =
Acem Kadi Kaste

TDV İSAM KTP.
Cüneyd Kosal Arşivi
No: KO-54/17-1

Mehemmed

کیمی مستانه سحره یاریله گولبندده یاتیر
terümünü serri nazım işre huzum
yarile gülbenide yadır → künce mebnette rakiba beni tenha sanma

کیمی مستانه سحره یاریله گولبندده یاتیر
تیم سحره یاریله گولبندده یاتیر
باریه گولبندده یاتیر
کیمی مستانه سحره یاریله گولبندده یاتیر

Güfteler Antolojisi'nde güfthenin mevcut hâli:

Kimi mestâne **sıhr-i yâr**¹⁹ ile gülşende yatur
 Kim-i yâd-ı elem-i **hicriyle**²⁰ külhande yatur

Güncü mihnette²¹ a canım²² beni tenha sanma
 Yâr eğer sende yatarsa elemi bende yatur²³

Nota ve yeni harfli güfthenin ilk ve son sayfasından bölümler:

Acem kürdi makamında ve mühammes ikainda beste

ZEKÂİ DEDE EFENDİ

(♩ = 00)

ki kü mi mes
 ki ki mi ya
 Lâ di me ne se
 e te
 har ya ri
 mi hiç ri

.....

¹⁹ Dîvân metninde "seher yâr" olan kelimeler GA'da tamlama hâlinde "sıhr-i yâr" olarak yazılmış, GH'de doğru şekli verilmiştir.

²⁰ Dîvân metninde "hicr ile" olan kelimeler GA'da "hicriyle" şeklinde yazılmış, GH'de doğru şekli verilmiştir.

²¹ Dîvân metninde "Künc-i mihnetde" şeklinde yazılan tamlama, bu kalıptan çıkarılıp kelimeler müstakil hâle getirilerek "Güncü mihnette" şeklinde yazılmış, GH'de doğru şekli verilmiştir.

²² Dîvân metninde "rakîbâ" olan kelime "a cânım" şeklinde yazılmıştır.

²³ *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, c.1, Haz. Etem Ruhi Üngör, s.22.

G Ü F T E S İ

Kimi mestâne sehar yarile gülşende yatır
 Kimi yadı elemi hicrile külhanda yatır
 Günci Mihnethde acanım beni tenhâ sanma
 Yar eğer sende yatırsa elemi bende yatır
 Servü nazım işvebazım yar ile gülşen de yatır

3. Eser

Bayâtî / Hafif / Beste

Beste: Hekimbaşı Abdülazîz Efendi **Güfte:** Cevrî

Ey gamze söyle zahm-ı dilimden zebânım ol
 Ey çâk-i sîne nüsha-i şerh ü beyânım ol
 Ey hûn-ı dîde ben diyemem yâre derdimi
 Sen rûy-ı zerdim üzre gelip tercümânım ol

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün (Muzâri)

Hekimbaşı Azîz Efendi'nin Bayâtî makamında bestelediği takımın ilk eseridir. Cevrî Dîvânında yer alan 5 beyitlik gazelin 1. ve 3. beyitleridir.²⁴

²⁴ Güfte Cevrî'ye ait olduğu bilgisine sahip olunmadan evvel *Güfteler Antolojisi'*nde güfte şairi Kilârî Aziz Efendi, *Güfteler Hazinesi'*nde de (muhtemelen "F" harfiyle başlayan klavyede "H ve N" harfleri yan yana olduğu için) sehven "Hedim" yazılmış, bazı kaynaklarda ve notalarda Nedim'e ait olduğu belirtilmeye devam edilmiştir.

(<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/celal-yeniceri-agasizade>; <http://projetsm.com/eserler/4082-hekimbasi-abdulaziz-efendi-beyati-beste-ey-gamze-soyle-zahm-i-dilimden-zebanim-ol>) (26.09.2024); Mehmet Arslan'ın hazırladığı *Tayyar-zâde Atâ Osmanlı Saray Tarihi Ata Tarihi -Tarih-i Enderûn*. C. IV. İstanbul, Kitapevi Yay., s. 412'de ise güfte, tam da gazelin güfteyi teşkil eden 1 ve 3. beyitleri yazılarak Yeniçeri Ağasızâde Celâl'e ait gösterilmiştir. Eserin bestekârına

Bestesi Hekimbaşı Abdülazîz Efendi'ye ait olan, kendi mecmuasında da "Beste[-i] Li-nâmukı'l-Fakîr [Usûleş] Hafif"²⁵ ibaresiyle bu aidiyeti ifade edilen eser, eski harfli bir notanın başında: "Medenî Azîz Efendi'nin Hafif Usûlünde Bayâtî Bestesi" yazılarak -hatalı bir şekilde- Medenî Azîz Efendi'ye ait gösterilmiştir.

Eserin şimdiye kadar icrâ edildiğine dair bir kayıt tespit edilememiştir.

T R T
üzük Dairesi
T G

Bayâtî Beste

Hekimbaşî Abdülazîz Efendi
? medenî azîz ef. Hafif

مدى عزيز احديتلك هفيف اصولده

بیاتی بته سس

سوی

ب زلی

Bestekârın, 1. beytin devamında, mânâ bakımından onu tamamlayacak 3. beyti seçmesi şiire vukûfunu ve yüksek zevkini ortaya koymaktadır.

Gazelin tamamı şöyledir:

Ey gamze söyle zahm-ı dilümden lisânüm ol

Ey çâk-i sîne nüsha-i şerh ü beyânüm ol

Ey hat gezend-i gamzeden eyle beni emîn

Ta'vîz-i²⁶ gibi hurz-ı cânüm ol

Ey hûn-ı dîde ben diyemem yâre derdümi

Sen rûy-ı zerdüm üzre gelüp tercümânüm ol

ait güfte mecmuasını konu alan tezde de güfte şairi Nedîm olarak yazılmıştır. *Mecmûa-yı Letâif fî Sandukati'l-Me'ârif (Metin ve Değerlendirme)*, Haz. Erdal Kılıç, İstanbul Üniversitesi (DT), İstanbul, 2013, s.43.

²⁵ *Mecmûa-yı Letâif fî Sandukati'l-Me'ârif (Metin ve Değerlendirme)*, Haz. Erdal Kılıç, s. s.570.

²⁶ Kelime Cevrî Dîvânı neşrinde de okunmamış ve eski harfli imlâsı verilmiştir. *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Haz. Hüseyin Ayan, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1981, s.240.

Ey çeşm-i yâr vâkîf-ı râz-ı kelîm isen
Gel fenn-i sihri söyleşelüm hem-zebânüm ol

Mest eyle bir nigâh ile Cevrî gibi beni
Hem sen de mest-i neşve-i zevk-i nihânüm ol²⁷

Bir fikir vermesi bakımından güfthenin, hataların koyu harflerle gösterildiği *Güfteler Antolojisi*'nde, eski harfli iki nota ile biri güfthenin doğru şeklinin yazıldığı yeni harfli iki notada nasıl yer aldıkları kısa açıklamalarla aşağıda sunulmuştur.

Güfteler Antolojisinde mevcut olan güfte:

Ey gamze söyle zahm-ı dilimden zebanım ol
Ey **çâk sîne**²⁸ nüsha-i **şerh-i** beyanım²⁹ ol

Ey **hûn dîde**³⁰ ben diyemem yâre derdimi
Sen rûy-ı zerdim üzre gelim tercümanım ol³¹

Güfthenin ilk beytinin 2. mısraında yer alan “çâk sîne” yaralanmış, parça parça olmuş sîne anlamında olup, şair “çâk-i sîne” demek suretiyle sînesindeki yaralara seslenerek, bir önceki mısradaki dile getirdiği ve gamzeden zebânı olmasını istediği gönül yaralarını şerheden, etraflıca açıklayan ol demektedir. Beytin sonunda yer alan “nüsha-i şerh-i beyân” (beyan şerhinin nüshası) anlamına gelmekte iken, doğru şekli olan “nüsha-i şerh ü beyân” (şerh ve beyan nüshası) demektir ki güfthenin anlamına uygun olan da budur.

İsabetle tercih edilen takip eden beyitte ise tamlama, iki ayrı kelime halinde “hûn dîde” (kanlı göz) yazılmış, halbuki şair “hûn-ı dîde”ye

²⁷ *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Haz. Hüseyin Ayan, s.240.

²⁸ Dîvân metninde “çâk-i sîne” şeklinde yazılan tamlama, bu kalıptan çıkarılıp kelimeler müstakil hâle getirilerek “çâk sine” şeklinde yazılmış, GH’de doğru şekli verilmiştir.

²⁹ Dîvân metninde “nüsha-i şerh ü beyânım” şeklinde yazılan kısım “beyân” kelimesi de tamlamaya dahil edilerek “nüsha-i şerh-i beyanım” şeklinde yazılmıştır.

³⁰ Dîvân metninde “hûn-ı dîde” şeklinde yazılan tamlama, bu kalıptan çıkarılıp kelimeler müstakil hâle getirilerek “hûn dîde” şeklinde yazılmış, GH’de doğru şekli verilmiştir.

³¹ *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, c.1, Haz. Etem Ruhi Üngör, s.53.

(gözlerden dökülen kanlı yaş) seslenerek sararmış, solmuş yanaklarından süzölmek suretiyle sevgiliye derdini anlatmasını istemiştir.

Eski harfli ilk güfthenin metni ve notası:

Medenî Azîz Efendi'nin Hafif Usûlünde Bayâtî Bestesi

Ey gamze söyle zahm-ı dilimden zebânım ol

Âh eyleme giryân olayım handân ey şeh-i hûbân amân amân hey cânım

Ey hûn-ı dâde ben diyemem yâre derdimi

Eski harfli ikinci güfthenin metni ve notasından bir bölüm:

Bayâtî Beste Usûlü Hafîf Azîz Efendi

Ey gamze söyle zahm-ı dilimden zebânım ol

Terennüm:

Âh eyleme giryân olayım handân ey şeh-i hûbân amân amân hey cânım

Meyânhâne:

Ey hûn-ı dîde ben diyemem yâre derdimi

Terennüm:

Âh eyleme giryân olayım handân ey şeh-i hûbân amân amân hey cânım

۱۲۱

- 43-8 56.
Bayâtî Beste

Hafîf

اصولى حفيف

ای غمزہ سبیلہ زخمی دلہ نہ زناغ اول

بیانیستہ

عزیز افندہ

سوی

ای

زہ

ای

زناغ

لیبردی

بہ

طوبہ

بہ

اول

۱۲۱

Yeni harfli güfthenin doğru yazıldığı notanın son kısmı.

A hı Ey le me gir yâ yân gir yân
o la yım han da dan
ey şe hi hû ba ba
ban a man a man a man hey câ nım

*Ey gamze söyle zahm-ı dilimden zebânım ol
Ey çâk-i sine nüsha-i şerh ü beyânım ol
Ey hûn-i dîde ben diyemem yâre derdimi
Sen rây-i zerdim üzre gelüb tercemanım ol*

4. E s e r

Beyâtî Bûselik / Sengîn Semâî / Ağır Semâî

Beste: Dede Zekâî Efendi

Güfte: Riyâzî - Şeyhülislâm Yahyâ

Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince

Ol gözleri âhûyî şikâr eylemeyince

Bir lâhza gönül eğlenemez sensiz efendim

Tâ zülfi-şemûminde karâr eylemeyince

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün (Hezec)

* Bu güfte ayrıca İsak Varon tarafından: Acem Aşîrân / Sengîn Semâî / Şarkı olarak da bestelidir.

* Güfte iki şairin gazellerinden meydana getirilmiştir. Güfthenin ilk beytinin 1. musrâi Riyâzî'nin 6 beyitlik gazelinin ilk beytinin 1. musrâi; 2.

mısrâî da Şeyhülislâm Yahyâ'nın 6 beyitlik gazelinin 2. beytinin 2. mısırâdır. Güftenin ilk beytinin Riyâzî ve Şeyhülislâm Yahya'ya ait olduğu Mürselin Güney tarafından tespit edilmiş, 2. beytinin hangi şair tarafından yazıldığına dair bir bilgi edinilememiştir.

Bu güftenin şairi hakkında *Güfteler Antolojisi*'nde, notalarda isim yer almamakta, geniş arşivlere sahip sitelerde de "belirsiz" ve "meçhul" yazılmaktadır.³²

Riyâzî'nin gazeli:

Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince
 Turmam ser-i kûyunda karâr eylemeyince
 Ârâm idemem zerre sıfat cism-i nizârı
 Çak ayagun altında gubâr eylemeyince
 Pervâne-i ser-geşte kalur mı tek u pûdan
 Âğûşa çeküp şem'i kenâr eylemeyince
 Ey râh-rev-i aşk sakın kalmaz yolundan
 Ser menzilüni kûy-ı nigâr eylemeyince
 Fâriğ mi olur içmeden ol gözleri mestüm
 Âhûlarını şîr-i şikâr eylemeyince
 Kim vâsıl ider derd-i dil-i yâre Riyâzî
 Kûyına varup nâle vü zâr eylemeyince³³

Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazeli:

Ârâm idemem bûs u kenâr eylemeyince
 Sînemde gelüp yâr karâr eylemeyince
 Fâriğ olamam deşt-i talebde tek ü pûdan
Ol gözleri âhûyı şikâr eylemeyince

³² *Güfteler Antolojisi*, Haz. E. Ruhi Üngör, s.82; <https://divanmakam.com/>; <http://projetsm.com/bestekarlar/1807-zekai-dede-eserleri> (26.09.2024)

³³ *Riyâzî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği (Dîvân, Sâkî-Nâme ve Düstûrü'l-Amel'in Tenkidli Metni)*, Haz. Namık Açıkgöz, Fırat Üniversitesi (DT), Elazığ, 1986, s.544.

'Ayb eylemenüz her gice feryâd u figânüm
Râhat bulamam nâle vü zâr eylemeyince

Ol yâr ışiginde bize yer komadı agyâr
Olmadı gönül terk-i diyâr eylemeyince

Bâzâr-ı mahabbetde ruh-ı zerde bakılmaz
Tâ sırma-keş-i 'aşkı 'ayâr eylemeyince

Kan ağlamağa başladı zahm-ı dil-i Yahyâ
Açılmadı çak cânına kâr eylemeyince³⁴

Güfteler Antolojisi'nde mevcut olan güfte:

Rahat bulamam ney gibi zâr eylemeyince
Ol gözleri âhûy-i şikâr³⁵ eylemeyince

Bir lâhza gönül eylenemez sensiz efendim
Tâ zülf-ü şemiminde karar eylemeyince³⁶

Bu güfte metninde ünlülerin uzun okunmasını ve vezne uygunluğu sağlayan (^) işaretinin konulmadığı kelimeler üzerinde durmadan doğrudan anlamı bozan tamlamayla ilgili olarak şunlar söylenilebilir. Güftenin 2. mısırânda, aslında "âhûyî şikâr" şeklinde müstakil yazılması gereken iki kelime tamlama teşkil edilerek "âhû-yî şikâr" şeklinde yazılmış ve mısırân "o gözleri âhûyî avlamayınca" anlamı, "o gözleri av âhûsu eylemeyince" gibi anlamca kusurlu ve uyumsuz bir hâle döndürülmüştür.

Eserin, benzer hataların yer aldığı üç nota ve yeni harfli güftenin bölümleri aşağıda sunulmuştur.

³⁴ *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*, Haz. Hasan Kavruk, KTB, Ankara, s.350.

³⁵ Dîvân metninde "âhûyî şikâr" şeklinde müstakil yazılan kelimeler "âhû-yî şikâr" tamlamasıyla verilmiştir.

³⁶ *Güfteler Antolojisi*, Haz. E. Ruhi Üngör, s.82

Beyati buselik makamında ve sengin ikanda ağır semai

ZEKÂİ DEDB EFENDİ

AGIRCA Ra hât bu la mam

ney gi bi zar

ey le me yin

.....

ey le me yin

ce hey ca nım

GÜFTESİ

Rahat bulamam ney gibi zar eylemeyince
 Ol gözleri ahuyi şikâr eylemeyince
 Bir lâhza gönül eğlenemez sensiz efendim
 Tâ zülfü şemiminde karar eylemeyince
 Meded ey eylemeyince

BEYÂTÎ-BÜSELİK AĞIR SEMÂî Zekâî Dede Efendi

Sengin Semâî

♩ = 48

Rahat bulamam

Ra hat bu la man ney gi bi zâr
Ol göz te ri a hu yi si kâr
Ta zul fi se mi min de ka rar

ey le me yin ce me ded ey
ey le me yin ce Hey ca nim
ce hey ca nim Bir lâh za gö nül
eğ le ne mez sen size fen
dim me ded ey sen size fen
dim hey ca nim

Rahat bulamam ney gibi zâr eylemeyince
Ol gözleri âhuyu şikâr eylemeyince
Bir lâhza gönül eğlenemez sensiz efendim
Tâ zülfi şemiminde karâr eylemeyince

BEYATÎ BUSELİK AĞIR SEMÂİSİ

Rahat bulamam ney gibi zâr eylemeyince

USÛL: SENGİN SEMÂİ

BESTE: HAFİZ ZEKÂİ
DEDE EFENDİ

Ra hat bu la mam ney gi bi zâr
ey leme yin ce me det ey
ey leme yin ce hey ca nım
ce hey ca nım ce hey ca nım
Bir lah za gö nül eğ le ne mez
sen size fen dim medet ey
sen size fen dim hey ca nım

Rahat bulamam ney gibi zâr eylemeyince
Ol gözleri âhûya şıkar eylemeyince
Bir lahza gönül eğlenemez sensiz efendim
Tâ zülf-i şemimide karar eylemeyince

S o n u ç

Yukarıda sunulan bilgi, tespit ve değerlendirmeler muvacehesinde eksiklerin tamamlanması ve hataların düzeltilmesi için araştırma merkezleri, mûsıkî cemiyetleri ve araştırmacılar tarafından proje, tez ve kitap seviyesinde bazı ciddî çalışmalar yürütülmekle birlikte³⁷ mûsıkî zevki ve kültürüne sahip edebiyatçılar, ilâhiyatçılar ile mûsıkîşinâsların ortak çalışmalar yapmaları büyük ehemmiyet arz etmektedir.

Daha hususi bir surette ifade edilmek gerekirse “Klasik Türk Mûsıkîsi” eserlerinin güftelerinin mûsıkîye âşinâ edebiyatçılar tarafından dikkatli ve etraflı bir şekilde gözden geçirilmesinin, nota, mecmua ve antolojilerde kim tarafından yazıldığı belirtilmeyen güftelerin şairlerinin tespit edilmesinin, güfteler üzerinde yapılan tasarruf ve tercihlerle birlikte meydana gelen hataların ve bozulmaların da gösterilmesinin son derece mühim ve âcil bir ihtiyaç olduğu bütün açıklığıyla ortadadır.

Güftelerin hem antolojilerde hem de nota altlarında nazım şekilleri gözetilmeden, bütün mısralarının eşit aralıklarla yazılmış olması, nazım şekillerinin tespitinde ve güfteye anlam vermede zorluklar oluşturmaktadır. Bu zorlukların aşılması bakımından, bundan sonra tertip edilecek olan güfte antolojilerinde ve nota altlarında güftelerin nazım şekilleri dikkate alınarak beyit / bend usûlüne göre yazılması lüzumu büyük ehemmiyet arz etmektedir.

Bugün klasik âsârımızın çok büyük ölçüde güftenin ne anlama geldiği, taşıdığı kültürel birikimin ne olduğu hakkında bilgi sahibi olunmadan icra edilmesinin önüne geçmek, hakiki mânâda ve hissedilerek icrasını sağlamak ancak bu tür çalışmalar sayesinde mümkün olabilecektir. Ayrıca notası mevcut olduğu halde şimdiye kadar icrâ edilmeyen eserlerin de Kültür ve Turizm Bakanlığı, Konservatuvarlar, Mûsıkî Cemiyetleri ve Dernekleri Koroları tarafından icrâsı yerine getirilmesi gereken zevkli ve mühim bir vazifedir.

³⁷ Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi (OMAR) <https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/> (26.09.2024); Osmanlı Türk Müziği Araştırmaları Grubu (OTMAG) <https://otmag.itu.edu.tr/> (26.09.2024); Münster Üniversitesi Corpus Musicae Ottomanicae (CMO) <https://www.uni-muenster.de/CMO-Edition/tr/> (26.09.2024).

KAYNAKÇA

- Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin*, Haz. Coşkun Ak, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2001.
- Behar, Cem, *Bestesiz Güfteler Şarkılardan "Klasik"liğe: XIX. Yüzyıl Matbu Güfte Mecmuaları (1852-1905)*, YKY, İstanbul, 2024.
- Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Haz. Hüseyin Ayan, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1981.
- Çıpan, Mustafa, "Güfte ve şiir mecmûlarımız hakkında bir değerlendirme: Dervîş Avnî güfte ve şiir mecmuası", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı edebiyatının kırkambarı*, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2012, s.201-251.
- Çıpan, Mustafa, "Klasik Türk Müsîkisi eserlerinin güfteleri, / müsîkîmizin şiiri", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XIV, Dîvândan nağmeler: farklı boyutlarıyla edebiyat-müsîkî ilişkileri*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2019, s.172-215.
- Çuhadâr-zâde Şâkir Dîvânı (Metin-İnceleme)*, Haz. Fatma Dikbaş Tüysüzoğlu, Gazi Üniversitesi (YLT), Ankara, 2005.
- Dervîş Avnî Güfte ve Şiir Mecmuası*, Haz. Mustafa Çıpan, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2000.
- Dilden Tele Güfte Antolojisi*, c.1-2, Haz. Mehmet Turan Yazar, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2009.
- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/celal-yeniceri-agasizade>
(26.09.2024)
- <http://projetsm.com/eserler/4082-hekimbasi-abdulaziz-efendi-beyati-beste-ey-gamze-soyle-zahm-i-dilimden-zebanim-ol> (26.09.2024)
- <http://projetsm.com/bestekarlar/1807-zekai-dede-eserleri> (26.09.2024)
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/328555> (05.12.2024)
- <https://divanmakam.com/> (26.09.2024)
- <https://www.youtube.com/watch?v=0HdNb9pLW9w> (26.09.2024)
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1319531> (05.12.2024)
- Korkmaz, Harun, *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Musiki Yazmalarının Kataloğu*, İstanbul Üniversitesi (YLT), İstanbul, 2014.
- Korkmaz, Harun, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, İstanbul Üniversitesi (DT), İstanbul, 2021.

- Mecmûa-yı Letâif fî Sandukati'l-Me'ârif (Metin ve Değerlendirme)*, Haz. Erdal Kılıç, İstanbul Üniversitesi (DT), İstanbul, 2013.
- Riyâzî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği (Dîvân, Sâkî-Nâme ve Düstûri'l-Amel'in Tenkidli Metni)*, Haz. Namık Açıkgöz, Fırat Üniversitesi (DT), Elazığ, 1986.
- Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*, Haz. Hasan Kavruk, KTB, Ankara.
- Tayyar-zâde Atâ Osmanlı Saray Tarihi Ata Tarihi -Tarih-i Enderûn*, Haz. Mehmet Arslan, Kitapevi Yay., İstanbul.
- Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, c.1-2, Haz. Etem Ruhi Üngör, Eren Yayınları, İstanbul, 1981.
- Türk Musikisi Güfteler Hazinesi*, c.1-2, Haz. Sadun Aksüt, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Uslu, Recep, "Güfte Mecmualarında Bu Müzik Eseri Kimin Problemi? Ve Müzikolojik Bir Metot Önerisi", *Yegâh Mûsikî Dergisi*, c.III, S.2, İstanbul, 2020, s.137-153
(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1319531>)(05.12.2024).
- XVIII. *Yüzyıl Divan Şiiri ve Musiki İlişkisi*, Haz. Ali Cançelik, İstanbul Üniversitesi (YLT), İstanbul, 2010.